

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

128:1. 2008

Utgivningen av Zacharias Topelius' Skrifter

Brevskrivaren och opinionsbildaren Zacharias Topelius

Zacharias Topelius (1818–1898) var Finlands mest produktiva publicist och författare under 1800-talet. Hans författarskap var anmärkningsvärt brett, till omfattning och variation såväl som till reception; han nådde ut till en vid publik i flera generationer.

Topelius förde också hela sitt liv en aktiv korrespondens, som ung student främst med familjen och kamraterna i hemstaden Nykarleby, men så småningom med en allt större krets av personer i alla åldrar och samhällsklasser i hela Norden. Denna korrespondens kan man bland annat följa i hans brevdariet där han antecknade alla, eller så gott som alla, brev som han fick och han avsånde. I olika anteckningsböcker finns antecknat cirka 8 400 avsånda brev och 8 900 mottagna under åren 1833–1898. Av dessa känner vi för tillfället till omkring 4 500 av Topelius hand och ungefär 6 000 svarsbrev. Dessa siffror är kanske inte jämförelsevis hisnande, men de har tillkommit vid sidan om ett exceptionellt aktivt författarskap och allt detta erbjuder en stor utmaning för utgivarna av Zacharias Topelius' Skrifter.

Utgivningen av Zacharias Topelius' Skrifter

Svenska litteratursällskapet i Finland tillsatte 2005 en redaktion för utgivningen av en historisk-kritisk utgåva av Topelius' verk. Den nya editionen blir den andra samlade utgåvan efter *Samlade skrifter af Zacharias Topelius* som utkom på Bonniers förlag i 34 delar 1899–1907 och i nystavad upplaga 1921–1922. De samlade skrifterna bestod till största del av skönlitterära alster och var en populärt hållen förlagsutgåva.

Den nya utgåvan kommer att skilja sig från den gamla på många sätt. Dels skall mycket tidigare otryckt material ingå, till exempel brev. Dels skall utgåvan utges både som böcker och i en digital version med sökbara texter. Den digitala versionen blir mer omfattande och kommer också att innehålla varianter och mycket bildmaterial, skannade manuskript och faksimilutgåvor. Utgåvan förses med textkritiska kommentarer som också behandlar tillkomsthistoria och den historiska kontexten. År 2018 är det 200 år sedan Topelius födelse och då skall åtminstone de mest centrala delarna av hans produktion vara utgivna. I anslutning till utgivningen av Topelius' verk skapar

Zacharias Topelius 1845, 27 år gammal redaktör för *Helsingfors Tidningar*. Samma år debuterade Topelius som poet med samlingen *Ljungblommor*.

redaktionen också en kronologisk databas över hans liv, "Topelius dag för dag", på basis av dagböcker, brev och andra daterade dokument.

Redaktionen för Zacharias Topelius' Skrifter arbetar inom Svenska litteratursällskapetets förlag och består för tillfället av fjorton hel- och deltidansända. Utgivningsarbetet stöds ekonomiskt av Finlands Undervisningsministerium, Finska Vetenskaps-Societeten, Finska Kulturfonden och Svenska kulturfonden. Under adressen <www.topelius.fi> har redaktionen samlat rikligt med information om utgåvan och om Topelius' liv och författarskap. Under <www.topelius.fi/digital> har ett urval skannade manuskript och faksimil av Topelius verk redan lagts ut.

Topelius' bakgrund

Zacharias Topelius föddes 1818 på Kuddnäs gård utanför Nykarleby i Österbotten. Fadern var läkare och runosamlare och modern tillhörde en av stadens förmögna köpmannasläkter. Topelius gick i skola i Uleåborg och förberedde sig för studentexamen genom privatundervisning hos den unge skalden och tidningsredaktören Johan Ludvig Runeberg i Helsingfors. År 1833 blev han student i Helsingfors och 1840 filosofie magister vid Kejserliga Alexanders-Universitetet, som Helsingfors universitet hette fram till 1919.

Tillsammans med hustrun Emilie (f. Lindqvist) fick han sex barn varav tre döttrar överlevde till vuxen ålder. Den äldsta, Aina, gifte sig med en lektor i matematik och fick tio barn. Mellanbarnet Toini gifte sig aldrig utan blev själv författare och kvinnoöversättare. Den yngsta dottern Eva blev bildkonstnär och gifte sig med den svenska konstnären J. A. G. Acke, som bland annat illustrerade många av Topelius' sagor.

Åren 1842–1860 arbetade Topelius som redaktör för *Helsingfors Tidningar*. Som journalist var han banbrytande inom flera genrer i Finland, han skrev till exempel socialreportage, konstkritik, kåserier och följetonger. Också efter att han slutade som redaktör bidrog han aktivt med artiklar, kåserier och följetonger i flera tidningar i både Finland och Sverige. Ett av hans populäraste verk, *Fältskärens berättelser*, ingick som följetong i *Helsingfors Tidningar* 1852–1866.

Fältskärens berättelser och Topelius' historiesyn

Den historiska romanen *Fältskärens berättelser* är ett gott exempel på hur Topelius kombinerade sin talang för opinionsbildning, folkbildning och underhållning i en modern genre, det vill säga följetongen och romanen. Han skildrar Sveriges och framför allt Finlands historia från Gustav II Adolf till Gustav III. Läsarna möter kungarna, generalerna och kulturhistoriens märkesmän som Johannes Messenius och Carl von Linné. Bland de fiktiva personerna finns två släkter som representerar adeln respektive bönderna.

Ett nytt drag i *Fältskärens berättelser* var att Topelius berättade historien ur ett finskt perspektiv. Han lyfte fram både det utarmade och krigshärjade landet efter stora ofreden och det ekonomiska och kulturella uppsvinget senare under 1700-talet. Historiska händelser och romantiska förvecklingar kompletterade han genomgående med kulturhistoriska observationer. Personskildringen är ofta svart-vit och förenklad, men kombinationen av spänning, hjältedyrkan, moraliska rättesnören och levande historia var länge ett oslagbart koncept. Bonniers gav 1883–1884 ut hela *Fältskärens berättelser* med

illustrationer av Carl Larsson. Det var redan den sjunde upplagan av romanens första del. Topelius blev en av Bonniers' mest lönsamma författare och förblev det ända in på 1900-talet. Historiesynen som han för fram i *Fältskärens berättelser*, beundran av hjältekonungen Gustaf II Adolf, bandet mellan bondestånd och kung, kritik av adelshögfärden och 1700-talets upplysning samt föraktet för katolicismen, genomsyrade flera generationers uppfattning om stormaktstidens och frihetstidens historia både i Finland och i Sverige.

Samma historiesyn och syn på Finlands roll förde Topelius fram också i andra former, till exempel i sina föreläsningar i historia och geografi vid universitetet i Helsingfors, i läroböcker för barn (*Naturens bok* 1856 och *Boken om vårt land* 1875) samt i några praktfulla bildverk om Finland, *Finland framställt i teckningar* (1845–1852), *En resa i Finland* (1872–1874) och *Finland i det 19:de seklet* (1893). Han var Finlands mest betydande nationsbyggare under andra hälften av 1800-talet och förstod hur han skulle nå och tilltala olika befolkningsgrupper på olika sätt.

Universitetsman och föreningsmänniska

Topelius utnämndes till extraordinarie professor i Finlands historia 1854 och 1863 blev han ordinarie professor i finsk, rysk och nordisk historia. År 1875 blev Topelius professor i allmän historia och samma år valdes han till rektor för universitetet. Hans föreläsningar om Finlands historia och geografi på cirka 3 500 manuskriptsidor finns bevarade och har aldrig tidigare utgivits. Bland dem hittar man stoff, källor och idéer som också användes i till exempel *Fältskärens berättelser*.

Topelius var grundare av och aktiv inom en mängd olika föreningar, bland annat Finska konstföreningen, Konstnärsgillet, Finska fornminnesföreningen, Helsingfors djurskyddsförening och Finska fruntimmersföreningen. Han engagerade sig i det mesta som pågick i samhället: monument, arbetarbostäder och flickors utbildning. Han kombinerade en kristen-romantisk livssyn med många moderna och för tiden rentav radikala idéer.

Brevskrivaren

Sina sista 20 år levde Topelius som hyllad "sagofarbror" på Björkudden i Sibbo, öster om Helsingfors. Under 1880-talet gav Bonniers ut en stor del av Topelius' skönlitterära verk på nytt i stora upplagor och Topelius' popularitet växte. På Björkudden fick han ta emot beundrarpost från när och fjärran och i mån av möjlighet svarade han själv på breven.

"Genom Tysklands och Sveriges historia återklingar sedan århundraden ett namn, vid hvars minne svensken reser sitt hufvud högre och den frihetsälskande tysken blottar af beundran sitt. Det är Leipzig, Breitenfeld och den 7 September 1631." (*Fältskärns berättelser*, första cykeln, 7:e upplagan, Stockholm: Bonniers, 1883, illustrerad av Carl Larsson.)

Topelius förde korrespondens med flera författarkolleger, tonsättare och skådespelare runt om i Norden. En liten del av Topelius' korrespondens utgavs i nystavad form 1956 och 1960 av dottersonen Paul Nyberg i volymerna *Konstnårsbrev*. Där ingår brev till och från bland andra Carl Jonas Love Almqvist, Conrad Greve, Fredrika Bremer, Carl Anton Wetterbergh, Bernhard von Beskow och Verner von Heidenstam. I bokform finns även Topelius' brev till sin blivande hustru Emilie Lindqvist under titeln *Fästmansbrev* (1948) och korrespondensen med den danske författaren Frederik Barfod (1908).

Efterlyselse: Topelius' brev och manuskript

Breven till Topelius finns relativt välorganiserade och lättillgängliga på Nationalbiblioteket i Helsingfors (tidigare Helsingfors universitetsbibliotek), men breven som Topelius skrev och skickade till vänner, kolleger och beundrare i hela Norden är svårare att kartlägga och samla ihop. Insatser för att samla in Topelius' brev har gjorts tidigare, Topelius' biografier Valfrid Vasenius och Paul Nyberg gjorde ett stort arbete i början av 1900-talet, men man kan utgå från att det dykt upp flera brev i privata och allmänna samlingar sedan dess. Förutom med stora författare som Almqvist och Heidenstam, korresponderade Topelius också med många av sina läsare – barn, folkskollärare och lärarinnor, redaktörer och förläggare. Korrespondensen med Albert Bonnier omfattar över 500 brev och finns bevarad i sin helhet i Bonniers arkiv och på Nationalbiblioteket.

För att åstadkomma en så fullständig utgåva av Topelius' skrifter som möjligt söker redaktionen för Zacharias Topelius' Skrifter olika samarbetsparter. Vi har vänt oss till arkiv i hela Norden med ett upprop om hjälp att kartlägga Topelius' manuskript och brev. Även brev och manuskript som handlar om Topelius och hans verk är av intresse. Uppropet riktas också till allmänheten, de som ännu har gamla brev eller annat material i privata familjearkiv. Den som har upplysningar eller material eller ytterligare frågor om utgivningen ombedes att kontakta redaktionen. På utgåvans webbplats kan man också läsa mera både om Topelius' liv och verk och om utgivningen av Zacharias Topelius' Skrifter.

Laura Mattsson

Redaktör, Zacharias Topelius Skrifter

E-post: laura.mattsson@sls.fi